

Onder professoren ‘De kunst heeft haar huiswerk niet gedaan’

Robbert van Heuven In 2008 hield hoogleraar Politicologie en lobbyexpert Rinus van Schendelen een lezing tijdens een debat van de Boekmanstichting, waarin hij de kunstensector verweet introvert, hooghartig, legitimizeitsarm en weinig onderhandelend te zijn. Inmiddels zijn we drie jaar en een rechts kabinet verder. Het speelveld voor de kunsten is er niet gemakkelijker op geworden – en het imago niet beter.

‘Die middag in 2008’, kijkt Rinus van Schendelen terug op het debat, ‘merkte ik dat in die zaal vol kunstmensen het gevoel hing dat ze met z’n allen in een warm bad van draagvlak zaten. Terwijl de partijpolitieke verhoudingen aan het veranderen waren, dachten de mensen in die zaal nog op brede maatschappelijke en politieke steun te kunnen rekenen. Ik heb toen gevraagd: “Over welke steun hebben we het eigenlijk? Eigenlijk alleen maar over die van GroenLinks en D66.” Dat ging er bij de zaal niet in, want die zag de PvdA, de VVD en het CDA nog als partijen die niet tegen de kunsten in zouden gaan. In goede tijden was dat ook zo. Als er geld genoeg is, gaat geen politieke partij ruziemaken over de rijkssubsidies. Waarom zou je het kabaal van de kunstensector – want kabaal maken kunnen ze – opzoeken voor een relatief klein bedrag op de rijksbegroting? Maar nu moet er echt bezuinigd worden. En er is bij veel partijen al langer wrevel over de gang van zaken in de kunstenwereld. Alleen hadden zij

niet de politieke moed om deze kenbaar te maken. Toen Wilders aankwam met zijn “linkse hobby’s”, zijn andere partijen in de luwte mee gaan lopen. “Mooi, die Wilders knapt het voor ons op.” Dat geldt niet alleen voor het CDA en de VVD, maar ook voor de PvdA. Als puntje bij paaltje komt, waar denkt u dan dat ze voor kiezen: voor de kunsten of voor de bijstand? Kijk maar hoe ze gestemd hebben bij de laatste begroting. Je moet niet naar de woorden luisteren, maar naar de daden kijken. De kunstwereld heeft nagelaten dat huiswerk te doen. Dat zegt iets over hoe introvert die wereld is.’

Voor de sector is die politieke omslag niet alleen een vloek, maar zeker ook een zegen, denkt Van Schendelen. ‘De mythe uit 2008 dat de sector een breed draagvlak had, bestaat gelukkig niet meer. De sector staat weer met twee benen op de grond. Dat is een noodzakelijke, zij het niet voldoende voorwaarde om terug te komen in het spel.’ Dan kun je wel gaan klagen over de schelle toon waarop de

bezuinigingen worden aangekondigd, maar dat is tijdverspilling. ‘De besluitvorming is keurig formeel-juridisch conform de procedure gegaan. Klaar. Dat verlies moet je nemen. Hoe eerder je je verlies neemt, hoe eerder je intern maatregelen kunt nemen. En hoe sneller je van die interne agenda af bent, hoe eerder je het lobbyspel extern kunt spelen.’

Hoge bobodichtheid

De oplossing van interne problemen is volgens Van Schendelen een tweede voorwaarde om weer mee te kunnen doen in het spel om geld en draagvlak. Wat de sector volgens de hoogleraar intern opbreekt, is de hoge bobodichtheid van de kunsten. ‘Het is onvermijdelijk dat er intern gesnoeid wordt in het woud van organisaties en bobo’s die – ik zeg het even op zijn plat Rotterdams – “meevreten” uit de kunstruif en niets aan artistieke waarde hebben. Het zijn managers, geen kunstenaars. Wij klagen aan de universiteit ook over de managers. Ze hebben nooit onderzoek gedaan of gepubliceerd, nooit voor een collegezaal gestaan, maar ze “vreten” wel mee. Daar moet wat aan gebeuren, zowel in de kunsten als in het onderwijs. Anders komt de bezuiniging zoals altijd terecht bij de zwakste schakel in de keten: de kunstenaars. Je zult zien

dat die bobo’s met hun winkeltjes en hun statusposities voor het grootste deel overeind zullen blijven. Het pijnlijke is echter dat de kunstenaars zichzelf niet beter organiseren, waardoor ze zouden kunnen zeggen: “Ga weg met dat boboïsme, dat hebben we niet nodig.” Dus komen de oplossingen straks alsnog bij de bobo’s vandaan en die blijven zelf liefst buiten schot.’

Los van de gevolgen voor de kunstenaars ziet Van Schendelen nog een gevaar als er

‘Er is bij veel partijen al langer wrevel over de gang van zaken in de kunstwereld’

niet in de managerslaag wordt gesnoeid. ‘Als straks blijkt dat er na de bezuinigingen nog steeds een dikke laag bobo’s zit, dan is dat voor de PVV, het CDA en de VVD koren op de molen. “Er kan dus nog veel meer af, want in boboland ligt nog een geweldig reservoir aan bezuinigingsmogelijkheden. We gaan jullie nog eens stevig korten.” Zet dit punt er maar met nadruk in, hoor, want dat is echt een grote bedreiging.’

Je interne agenda op orde hebben is slechts het begin van het lobbyspel. Minstens zo belangrijk zijn zaken als het eerdergenoemde draagvlak en wisselgeld om mee te kunnen onderhandelen. Van Schendelen: ‘Het maatschappelijk draagvlak is daarin nog belangrijker dan het politieke draagvlak. Partijpolitiek is relatief marginaal, daar moet je je steun niet zoeken. Je moet juist steun zoeken bij maatschappelijke organisaties. Daar concurreer je immers mee.’

Hét publiek bestaat niet

Tijdens het Boekmandebat merkte iemand op dat de belangrijkste stakeholder van de kunsten het publiek is, maar daar is Van Schendelen het niet mee eens. ‘Hét publiek bestaat niet. Er zijn individuen die in de rij gaan staan voor een kaartje. Die zijn niet georganiseerd en dat gaan ze ook niet doen.’ Van een publieksorganisatie als Publiek die zich juist de belangenbehartiging van het kunstpubliek ten doel heeft gesteld, verwacht hij niet zoveel. Hij ziet veel meer in het aansluiting zoeken van organisaties die het publiek al wel georganiseerd hebben. ‘Het gros van de burgers is wel lid van de ANWB, Natuurmonumenten en de vakbeweging. Je moet dus als kunstensector niet gaan concurreren met de ANWB, maar ervoor zorgen dat de ANWB zich over jou ontfermt, omdat zij dat in haar eigen belang acht.’

Daar komt het wisselgeld om de hoek kijken: wat heeft de kunst die andere maatschappelijke sectoren te bieden? ‘Het antwoord daarop vind je niet in een dag. Het vergt een grote mate van creatief *out of the box*-denken en een hele goede studie van de ANWB. De kunstensector heeft genoeg wisselgeld in de aanbieding, hij moet alleen creatief denken. Bij lobbyen moet je voortdurend creatief zijn. Je moet het intelligent spelen. Het is schaken. Die intelligente creativiteit mis ik in de sector. Terwijl het nog wel om een artistieke sector gaat. Dat verbaast me en dat heb ik ook gezegd tijdens dat debat.’

Niet alleen creatief zijn, ook je huiswerk doen is van het allergrootste belang. ‘Lobbyen is voor 90 procent bureauwerk. Het begint al met kijken waar in de publieke en private sectoren de gevulde geldpotten staan. Het heeft immers geen zin om met een kale kip een alliantie aan te gaan. De interessante gevederde kippen zijn bijvoorbeeld grote bedrijven met een imagoprobleem die zich continu in de publiciteit bevinden. Dat is

waarom de Rabobank de kunsten sponsort. Vervolgens moet je uitzoeken wie van die grote jongens nog niets in de kunsten doet. Daar ga je dan een keer langs. Maar ook dat moet je goed spelen: hoe ga je dan precies langs en op welk niveau?’

De versnipperde belangen in de kunstensector zijn hierbij een potentieel gevaar. ‘De Rabo’s en de Unilevers gaan niet met een sector in zee die niet goed georganiseerd is. Ze willen met één iemand afspraken maken die dan moet leveren namens de hele branche. Die afspraken moeten *pico bello* worden nagekomen. Er moet vooral geen herrie aan de aanbodkant zijn, want ze doen dit juist om hun imago te versterken. Dan willen ze niet geassocieerd worden met geduvel. Als de sector dus al niet eens een eenduidige organisatie kan leveren, dan zegt het grote bedrijf: “Dank u wel, uw presentatie was heel interessant. We staan zeker sympathiek tegenover uw idee. Komt u over een jaar of vijf nog maar eens terug.”’

De sector moet daarbij niet vergeten dat niet alle instellingen op dezelfde plek naar draagvlak hoeven te zoeken. ‘Voor musea is de speelruimte anders dan voor bijvoorbeeld het Concertgebouw. In het bestuur van de laatste instelling zitten de maatschappelijke bobo’s die je niet zult terugvinden in de besturen van kleinere instellingen, laat staan bij een amateurgezelschap in Rotterdam Zuid. De Alexander Rinnooy Kans van deze wereld regelen de centjes voor het Concertgebouw onderhands. Dat is ook een manier van draagvlak zoeken. Maar er is in Nederland ook maar één Concertgebouw en dat heeft een landelijk bereik. Het gros van de instellingen functioneert echter lokaal of regionaal en zal dus daar zijn draagvlak moeten zoeken. Maar ook daar liggen mogelijkheden.’

Poëzie op de vuilnisauto

Die mogelijkheden liggen volgens Van Schendelen niet alleen bij bedrijven die

Robbert van Heuven

is freelance cultuurjournalist

lokaal opereren, zoals het openbaar vervoer of het vuilnisbedrijf ('De Roteb heeft poëzie op zijn vuilniswagens staan'), maar vooral ook bij de gemeentes. 'Er wordt bij gemeentes ook bezuinigd, maar op korte termijn weten ze zich daar nog wel doorheen te ploeteren, omdat ze bijna allemaal tafelzilver hebben. Rotterdam kreeg 600 miljoen euro door de verkoop van het afvalverwerkingsbedrijf. Zolang er tafelzilver is, is er geld. Een ding moet je ook niet vergeten: de gemeentes zitten heel dicht op de kunstenaars. Die kunstenaars aan het eind van de bezuinigingsketen hebben straks het grootste probleem. En die komen dan allemaal bij het gemeenteloket bijstand aanvragen. Het probleem van de kunstenaar wordt daarmee het probleem van de gemeente. Als er dan ineens een goed georganiseerde kunstensector met de oplossing van dat probleem komt...'

Een oplossing zou kunnen zijn om als kunstensector in te spelen op andere beleids-terreinen, zoals integratie of onderwijs. 'In 2002 kwam in Rotterdam de VVD op het idee om de subsidievoorwaarden voor Feyenoord bij te stellen. Ze moesten een keer per week hun voetballers op Zuid neerzetten om daar op een trapveldje met de jeugd te voetballen.' Van Schendelen ziet niet in waarom de kunsten

ook niet op die manier maatschappelijk zouden kunnen inspringen. 'Want zo creëer je wisselgeld aan de aanbodzijde. Je positioneert je als sector in een ander beleidsgebied waardoor je kunt meesnoepen van andere geldpotjes. Als je kinderen laat toneelspelen of fluit studeren en ze zijn daar enthousiast over, dan komen vanzelf de moeders met de hoofddoekjes mee. Die moeders worden zo zelfstandiger en wie weet nemen ze de vader ook nog mee. Perfect. Daarmee speel je in op

Niets is zo moeilijk te veranderen als een ingesleten cultuur

een andere belangenagenda van de gemeente. Juist op die plekken liggen de grote plassen euro's van de gemeente. Bovendien heb je meteen een mooie voorselectie. Feyenoord heeft ontdekt dat die trapveldjes op Zuid ook ideaal zijn voor talentscouting.'

Om die kansen te kunnen grijpen, moet de sector wel naar buiten gericht zijn en het spelletje beter leren spelen, vindt Van Schendelen drie jaar na het debat nog steeds. 'Doordat de kunstensector zo introvert en zo slecht georganiseerd is, ziet die nooit vroegtijdig de mooie kansen en altijd te laat de bedreigingen. Extravertheid vereist een enorme cultuurverandering. En niets is zo moeilijk te veranderen als een ingesleten cultuur. Het probleem zit vooral tussen de oren. Toch moet de sector gewoon ergens beginnen. Een opening zoeken in het spel. Als je zo'n gaatje hebt gevonden, dan krijg je vanzelf *leverage*, speelruimte. En er zijn altijd mogelijkheden. Altijd.'